

Ivona Smolčić¹

Novi prilozi za poznavanje opusa Ivana Dežmana. Članci o zdravlju i ljepoti

Književnik i političar, Ivan Dežman (Rijeka 1841. – Zagreb 1873), svojim se javnim djelovanjem svrstao u krug osoba koje su bitno utjecale na oblikovanje hrvatske devetnaestostoljetne stvarnosti. Iako je većinu života proveo Zagrebu, njegovo naslijeđe obilježava i kulturnu povijest rodne mu Rijeke gdje je počeo formirati domoljubne i književne misli. Autor je mnogih popularno-znanstvenih članaka, kao i rječnika liječničke terminologije, čime je postao prvim nacionalnim medicinskim piscem. U beletristici se okušao kao pisac povijesne pjesme, romantičnoga epa, lirskih i epskih pjesama te pripovijetki. Književno stvaralaštvo uglavnom je objavljivao u časopisu *Vienac*, a njega je i uređivao nakon smrti Ivana Perkovca, od 17. travnja 1871. pa do 11. svibnja 1872. godine kada ga nasljeđuje Franjo Marković. Fokus rada bit će usmjeren prema Dežmanovu djelovanju oko poučavanja čitateljske publike o nužnosti brige o zdravlju. Povezujući liječničku djelatnost s literarnim načinom izražavanja, razvio je osobiti stil priopćavanja medicinske građe u okviru utilitarnih potreba i napose, domorodnih tendencija razdoblja.

Ključne riječi: hrvatski narodni preporod, Ivan Dežman, *Vienac*, zdravoslovne poruke

1. Pregled dosadašnjih istraživanja o Ivanu Dežmanu

Hrvatska književnost devetnaestoga stoljeća u okviru dosadašnje znanstvene produkcije iscrpno je istražena. Postoji mnogo radova koji tumače vremen-

¹ Ivona Smolčić, mag. educ. philol. croat., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: ivsmolcic@ffzg.hr.

ski kontekst, kao i čitalačke prilike koje su doprinijele popularnosti određenih književnih vrsta (Barac, 1952; Barac, 1954; Lasić, 1965, Živančević – Franješ, 1975; Batušić, 1976; Živančević, 1976; Jelčić, 1993; Nemeć, 1994; Šicel, 1997; Jelčić, 2002; Šicel, 2004; Brešić, 2015). Temelji proučavanju riječke književne povijesti devetnaestoga stoljeća, ali i o svekolike društvene freske postavljani su u trima monografijama (Antić, 1965; Antić i sur, 1988; Barac, 1968), dok su temeljitije elaborate života svih slojeva riječkih žitelja za dramatičnih povijesno-političkih prilika u svojim knjigama dali Irvin Lukežić i Diana Stolac. Ipak, unatoč svim znanstvenim naporima i dalje nedostaje priloga kojima je moguće dubinski proniknuti u opus svakoga zasebnog pisca. Budući da su u kontekstu domaće književne povijesti mnogi od njih minorizirani ili pak posve zanemareni, s današnjeg se aspekta nepravedno prešućuje njihov doprinos u proizvodnji kolektivne kulture. Jedan od nedovoljno proučenih devetnaestostoljetnih autora je i Ivan Dežman (Rijeka, 6. svibnja 1841. – Zagreb, 24. listopada 1873). Taj hrvatski liječnik i književnik rođen je u imućnoj riječkoj trgovačkoj obitelji. Njegov otac, podrijetlom Slovenac, u Rijeku je došao 1833. godine za svojim bratom Valentinom, također trgovcem i proizvođačem likera, dok mu je majka bila rođena Riječanka, pripadnica ugledne obitelji Dujmić. Obitelj Dežman živjela je u starome gradu, na mjestu današnjega Koblerova trga, pa je Ivan već kao dijete izravno mogao sudjelovati u društvenim i političkim zbivanjima koja su tih godina zahvatila Rijeku, među kojima se ističe dolazak Jelačićeva povjerenika Josipa Bunjevca prilikom priključivanja grada matici zemlji. Nacionalna svijest i književna misao probudila mu se još za gimnazijskih dana i to pod utjecajem profesora Frana Kurelca. Godine 1858. odlazi na studij medicine u Beč gdje se upoznaje sa životom u velegradu koji mu je pružao mnoge mogućnosti. Otvaraju mu se vrata bečke intelektualne elite u kojoj se dokazuje kao poznavatelj kulturnoga života, slavenskih književnosti, raznolikoga dramskoga, opernoga i likovnoga repertoara. Tih se godina družio i s hrvatskim skladateljem Ivanom pl. Zajcem, oko kojega su se okupljali još i Franjo Marković, August Šenoa, Mirko Bedeković, Ivan Zahar te Ladislav Mrazović. Prijateljevao je i sa svojim školskim kolegom Franom Pilepićem, kasnije uglednim riječkim odvjetnikom, jezikoslovcem i političarom. U austrijskoj metropoli posjećivali su Weghuberovu i Wenzelovu kavanu te Riedhofovu gostionicu gdje se raspravljalo o hrvatskoj političkoj, književnoj i publicističkoj sceni. Upravo u okolnostima odvojenosti od domovine i u odnosu prema Drugome, shvaća puninu nacionalnoga i kulturnoga identiteta svoje zemlje, pa stasavaju njegova patriotska čuvstva, koja u okvirima aktualnih zbivanja dobivaju šire, panslavističke obrise.

Dolaskom u Zagreb 1865. započinje svoje najintenzivnije životno razdoblje.

Kao ugledni liječnik, uključuje se u društveni život pišući i objavljujući svoje lirske i epske pjesme, pripovijetke, liberto za operu *Ban Leget* Ivana pl. Zajca, medicinske članke, dok su zbirka basni i drama *Varadinka Mara* dijelom rukopisne mu ostavštine. Budući da je svoja djela pisao u Beču i Zagrebu, Dežman je svojim autorskim doprinosom nadrastao početni zavičajni okvir. U Matičinu *Viencu* tiskao je epove „Zrinijada“ (1869) te „Ljutovid Posavski“ (1874), četiri pripovijetke te nekoliko pjesničkih djela s naglašenom prosvjetiteljskom tendencijom, od čega se ističe spjev „Rieci“ (1872). U istome časopisu posmrtno mu je objavljen sonet o Hrvatskome primorju, 1874. godine. Treba reći kako je o rodnome gradu pisao i u svojoj pripovijesti *Donati Donati* kao romantičnoj prozi o ljubavi brata i sestre koji ne znaju jedno za drugo. U djelu je istaknut motiv domorodnosti, čemu doprinosi lik učitelja Budislava, odnosno književnoga pandana autorovu gimnazijskome profesoru Franu Kurelcu, kojemu je zahvalnost iskazao i u pjesmi *Smiljan i Koviljka*. Kritičari (Šenoa, 1873; Marković, 1896; Barac, 1952; Antić, 1965) njegov su literarni rad ocijenili kao tipičan te ne odveć umjetnički relevantan. Barac ga tako naziva književnikom bez neke vrijednosti, no ipak ga priznaje (uz primjerice Šenou i Markovića) kao figuru značajnu za podizanje osnova modernoga hrvatskoga kulturnog života. Neki ga povjesničari spominju sporadično (Šicel, 1971; Živančević – Frangeš, 1975; Jelčić, 1997), dok ga drugi ne spominju uopće (Frangeš, 1987; Prosperov Novak, 2004). Detaljniji osvrt na njegov lik i djelo ponudili su riječki autori (Stojević, 1995; Stolac, 1995; Lukežić, 2007). Usto, djeluje kao saborski zastupnik, ali i mecena. Tako se uz njegovo pokroviteljstvo revitaliziralo pjevačko društvo *Kolo*, a zalagao se za preporod Matice hrvatske, kao i za utemeljenje hrvatskoga narodnog sveučilišta i kazališta. Planove oko obnove Kazališnoga zakona i utemeljenja dramske škole prekinula mu je prerana smrt, a iza sebe je ostavio suprugu Korneliju te sina jedinca Mivojoja (usp. Lukežić, 2007).

2. Dežmanovi članci o zdravlju i ljepoti

Postoje mnogi prijepori oko postizanja jedinstvene definicije odgoja, no njegovom se ulogom uglavnom smatra razvoj čovjeka kao ljudskoga bića. Pastuović ga definira na sljedeći način: *Odgoj je organizirano (namjerno) učenje (stjecanje ili mijenjanje) motiva. (...)Motivi su psihičke osobine koje djeluju na usmjerenost, intenzitet i trajanje određenog ponašanja pojedinca (...)* (Pastuović, 1999, 45). Vukasović u svojem djelu *Analiza i unapređivanje odgojnog rada* (1989) ističe kako se temeljni smisao odgoja nalazi u: *prenošenju prethodnih iskustava čovječanstva – tekovina kulture*

i civilizacije – na nove naraštaje koji nastavljaju djela svojih predaka (Vukosović, 1989, 8). Tvrdi i kako je za odgoj bitna planska organiziranost djelovanja, odnosno intencionalnost. Zajednička intencionalnost emanira razvoj kolektivne intencionalnosti, zasnovane na dijeljenju uvjerenja koja su neophodna za stvaranje određenih društvenih tvorevina poput vladajuće strukture, braka i sl, a predstavlja i važnu pretpostavku u subjektovoj orijentaciji na budućnost. Može se smatrati kako proces osvješćivanja nužnosti odgoja i obrazovanja korespondira s brigom za opće dobro, dok su područja u kojima se odvija odgojna praksa obitelji i društvene institucije.

Kad su posrijedi društvena zbivanja u Hrvatskoj, valja naglasiti kako je proces stvaranja moderne hrvatske nacije dio šireg konteksta povezanog s narodnim preporodom i ilirskim pokretom, što se reflektiralo i u književnosti koja je zahvaljujući svojoj utilitarnoj i prosvjetiteljskoj dimenziji djelovala na formiranje narodne svijesti. Može se reći kako se suvremena književnost nakon Francuske revolucije razvila u časopisima, čija se čitateljska publika sastavljena od državnih činovnika, časnika, svećenika, profesora i plemića okupljala u *Casinu* kao ekskluzivnome klubu toga vremena. Mnoga suvremena istraživanja detaljno sagledavaju devetnaestostoljetnu publicistiku, no najveću kritičarsku pažnju dosad je privukao Matičin *Vienac*, koji je kao plod suradnje *Matice ilirske* i novoosnovane Akademije 1868. pokrenut kao „poučno-zabavni list za srednje staleže“. Dok je Akademija bila nadležna za znanstveni rad, a Društvo svetog Jeronima za prosvjetu puka, *Vienac* je trebao stvoriti nacionalnu književnost (usp. Pederin, 2006). Valja naglasiti kako je isprva bio namijenjen posebno ženama kao društveno aktivnim agensima čija je zadaća bila raditi na odgoju i obrazovanju budućega mladog građanstva. Njegovim prvim urednikom bio je književnik i publicist Gjuro Deželić, koji je dotad uređivao list *Dragoljub*. Upravo u *Viencu* Ivan Dežman objavljuje svoje zdravstvene rasprave naslova „Klizanje na ledu“ (1/1872) te „O kavi“ (22/1872) i to za vrijeme Markovićeva urednikovanja tim listom. Naime, Dežmanova je liječnička karijera utjecala na njegovu literarnu produkciju te je razvio osebujan stil fabuliranja medicinske građe prožete domorodnim motivima. Krajnji cilj bio je popularizacija higijene među građanstvom, osobito među ženskom populacijom koja je u velikome broju posjećivala njegova predavanja u Narodnome domu (usp. Lukežić, 2007). Kao liječnik, upućuje čitateljstvo kako su pojedine tegobe posljedica načina života, što je potrebno postupno mijenjati. Progovara kako bez čistoće nema lijepa tijela, a naglašava i značaj inteligencije te radišnosti sugerirajući svojim slušateljima kako djecu trebaju privoliti čitanju. Dežmanova se utilitarna liječ-

nička komponenta isprepliće s onom literarnom, tako da izvorno medicinsku građu fabulira te je povezuje s pragmatičnošću stvarnosti, ali i ono što je još značajnije: s utilitarnim potrebama trenutka, ali i domoljubnim, odnosno rodoljubnim tendencijama. Naime, zdravoslovlje iliti higijena putem publicistike mogla se uspješno popularizirati među čitateljskom publikom, odnosno mladim i tek formirajućim građanskim slojem, od čega je autor posebnu pažnju pridao ženama. Analizirajući neke od Dežmanovih pouka, valja primijetiti kako su njegova predavanja o zdravstvenoj problematici bila vrlo opsežno obuhvaćena i namijenjena ženskoj publici. Tako će u svojem članku naslova „O ljepoti i njegovanju čovječjeg tiela“ isticati važnost skladnoga i vitkoga struka. Ujedno, upozorava na opasnost od pretjerane mršavosti, svajetujući: *Da me tko upita, kako se lieči od suhoće, mogao bih mu samo kratko reći: podjei ljeti na selo i lieči se mliekom* (Dežman, 1896, 103). Komentirajući pak debljinu, kako kaže, krupnoću, kaže kako je ona posljedica životnih navika, a nikako oboljenja, stoga kaže: *Treba se hraniti takvom hranom, u kojoj nema mnogo kemijskih elemenata, od kojih se pravi salo. Takav je elemenat ponajprije ugljik, koji je glavni sastavni dio u svakom škrobu, sladoru, gummiju, u rastlinskih i životinjskih mastih (ulju, slanini, loju, moždini, maslacu), zatim pivu i slatkom vinu. I mlieka, koje ima u sebi sladora i masti, kano i žutanjka treba se kaniti. Najbolje je pilo voda, a onaj koji je naučan na vino, neka ga i dalje pije, ali umjereno. Na večer nije nikad dobro mnogo jesti. Škodljivo je i ljepoti i zdravlju, što osobito mnogo djevojke rade, hoteći da se osuše: - gladovanje i piće octa. Tim će si one pokvariti probav, lako će dobiti grčeve u želucu, hrakati će krv, i napokon će sušicom oboljeti (...)* (Dežman, 1896, 108, 109). Kao posebno zdravu aktivnost, ističe šetnju, za koju će reći kako donosi dobrobit u tjelesnom i duševnom smislu (usp. Dežman, 1986, 112). Nastavlja poukom naslova „O ljepoti i njegovanju čovječje kože“ u kojoj nastoji odgovoriti na pitanje što je to ljepota. Smatrajući kako nema jednoznačnoga odgovora, reći će: *Ponajglavniji uvjet ljepote je čistoća, pranje i kupanje. Bez čistoće nema lijepa tijela. Čistoća se stječe marljivim pranjem, te toplim, a ljeti umjereno hladnim kupanjem* (usp. Dežman, 1986, 138, 139). Vrlo je zanimljivo kako autor na kraju ističe kako svaka djevojka može biti lijepa, koristi li se pravim načinima postizanja ljepote. Tvrdi kako se treba truditi oko vladanja i oko svoje izvanjske pojave koja treba biti u svemu naravna (Dežman, 1986, 145). Upozorava na to da žena ne treba nikada zatomiti osobine svojega vlastitog bića, pa bi bilo komično da se primjerice tek stasale djevojke vladaju poput starica ili pak obratno (usp. Dežman, 1986, 145). Osobito poučno izlaže povijest njegovanja kose u tekstu pod naslovom „O lje-

poti i njegovanju kose“: *Židovi držahu kosu za znak jakosti i muževnosti (pomislite samo na Absalona i Samsona), i zato je osobito čuvahu i gojahu, ter čitamo u svetom pismu, kako se Bog u svom gnjevu zlikovcem grozi velikom kaznom, naime da će zlikovci očelaviti. U starije doba običavahu Židovi nositi dugačku i gustu kosu. Samson veli u svetom pismu Dalili djevojci: ‘britva nije nikad prešla preko glave moje’. Po tom se vidi, da su za vrieme Samsonovo drugi već strigli kosu, i rado ju pletijahu i rudjahu, te dragim kamenjem kitjahu. Mazale bi kosu miomirisnim uljem i posipavale zlatnim praškom. Grci, kako već bijahu tanke ćuti za sve, što je lijepo, osobito nastojahu oko kose; Homer broji kosu među darove Aphrodite, božice ljubavi. Njihove djevojke morale bi obrezati kosu prije vjenčanja. Grci bi strigli kosu i u znak žalovanja, ili bi ju za to vrieme sasvim zapuštali. A ne samo radi smrti u obitelji, nego česot i radi kakve obćenite nesreće: izgubljene bitke, državne pogibelji, odrezali bi oni kosu. U najstarijih umjetnih spomenicah prikazuju se Grkinje dugačkih uvojaka, koje sežu preko ramena i prsiju. U kasnijih pak spomenicah vidjamo kosu radieljenu i otraga povezanu u kiku, a preko kose nadvila se mrežica ili poculica. Poprieko su Grci više cienili plavu, nego li crnu kosu, kako nam to tadanju umjetnici i pjesnici potvrđuju: ali ipak su cienili i liepu crnu kosu: np.r. Anakreon je u svojih pjesmicah slavi. Kako je od Grka svaka umjetnost prešla Rimljanom, tako je i umjetnost frizure. Osobito za cara Augusta nastojahu Rimljanke oko ljepote svoje kose. One je stadoše žeći i u uvojke uvijati, u pletenice plesti i dugačkimi iglami pribadati. Rimljanke cienjahu poglavito zlatnu kosu, te bi za to ne samo kojekakvimi umjetnimi sredstvi gledale da ju proizvedu, nego bi metale na glavu čitave paruke, napravljene od vlasti zlatokosnih germanskih plemena. Zato i pjeva Ovidij: ‘sad će tebi zarobljena Germanija svoju kosu slati’, a slavni Francez Racine veli o majci Britanikovoj: ‘krivom plavom kosom zasjenjeno je čelo njezino’. (...) Francezka revolucija, porušiv toliko tvrdjava, poruši i one modne tornjeve jamačno ne na žalost ljepotica, te se je od tada nastojalo vratiti se koje rimskoj koje grčkoj frizuri. Današnja frizura niema nikakva osebita obilježja; nema nikakve sveobće forme, ali se je ipak ponešto vratila jednostavnosti, ter samo nastoji da udesi frizuru prema dobru ukusu i prema osobini obličja (Dežman, 1986, 153–155). Usto, nudi savjete u vezi s ispravnim pranjem kose, češljanjem, ali i farbanjem, za koje tvrdi kako je neprilično jer, osim što oduzima mnogo vremena, opasno je zbog različitih kemikalija koje bojilo sadrži. Predavanje naslova „O odielu i modi prema ljepoti i zdravlju“ donosi pregled običaja u vezi s odabirom odjeće u različitih naroda i socijalnih skupina. tako će za Grke reći kako oni nisu toliko*

pažnje pridavali raskoši, koliko zdravom i pravilnom razvijanju tijela, dok su Rimljani preferirali raskoš (usp. Dežman, 1896, 169). Zanimljiv je komenatar kojim definira modu: *Moda ne gleda i ne pita nikad: što je zdravo, to je naravno, čedno, pametno? Ona traži samo novo, suprotno, čedno, pametno. Ona traži samo novo, suprotno, dražkavo, čudnovito, - samo ono, što može omiliti nestalno, prevrtljivoj, mušičavoj čudi. I to je najčešće zlo u mode. Pa ipak se ne mogu gospodje nikako oteti okrutnim zapoviedim mode. Da se koja usudi odjenuti se onako, kako se je nosilo prije po vieka, ne bi li je puna usta bila, ne bi li sav sviet za njom žamorio, ne bi li pače gdjekoji dvojili o njezinoj zdravoj pameti? (...)* (Dežman, 1896, 170). Kaže i to kako: *Čistoća odiela potrebita je u zdravlju. Što je odielo bliže tielu, to češće se ima mienjati, neki narodi, na povodu kojekakva kriva vjerovanja, u nekih zgodah sasvim zapuštahu čistoću tiela i odiela. (...) Odielo, ako hoće čovjeka krasiti, treba da bude uza svu eleganciju jednostavno, te ne smije stasa odviše ni povisivati, ni širiti, ni manjiti, ni tanjiti. Moda sama po sebi ne odlučuje u tom ništa, već svagda treba da ju osobni ukus prilagodjuje osobini čovjeka. I baš u tom se pokazuje dobar ukus i finija naobraženost nekoga. Modu treba sliediti, ali treba i uklanjati se njezinu pretjerivanju, i svagda se vladati po svojem ukusu. Priprostiji ljudi, ako su gzdavi, ljube šarovitost i živahnost boja, i svedjer odabiraju one forme, koje udaraju u oči, koje su najnovije i najsajnije. Ali svaki ugladjeni čovjek razabrat će na prvi mah na takovu čeljadetu neskad medju odielom i osobinom, i prepoznat će plitkost njegove, za koju možebit ne bi bio doznao, da se je čeljade odjenulo odielom, koje bolje pristaje njegovoj osobini* (Dežman, 1896, 172, 173).

Dakle, moglo bi se reći da Dežman svojim komentarima upućuje na to da, osim higijene, i izvanjski segment ličnosti, upozorava na pripadnost određenoj društvenoj skupini i kako se, s obzirom na to, valja postaviti građansko društvo. U petom predavanju, naslovljenom „O ljepoti i njegovanju čovječjih očiju“ iz liječničke vizure tumači organe vida, pa se tako zaustavlja na vidu novorođenčeta te upozorava: *Oči djeteta valja zaslanjati kapom sa zaslonkom, ili šeširom širokih krila. Osobito svietle stvari ne smije diete dulje promatrati, a kad spava, ili kad se probudi, ne daj da mu sunčane zrake padnu na oči. Tko djecu bije po glavi, može uzrokovati ne samo slaboću vida, nego upravo i sljepoću* (Dežman, 1986, 196). Majke upozorava na to da pripaze na djecu dok čitaju ili pišu jer su tada u mogućnosti pokvariti vid. Također, dosta pažnje pridaje govoru o štetnim posljedicama prevelike rasvjete, osobito u trenucima buđenja. U predavanju o njezi duha i srca pod naslovom „O ljepoti i njegovanju duha i srca“ posebno naglašava važnost inteligencije i radišnosti, pa sugerira da djecu treba što više

učiti da provode vrijeme uz knjigu ne bi li postala što umnija. *Bez umlja i razumlja nema ni ljepote. Mužkarca bez inteligencije ne možemo nego sažaljevati, a liepa gospodja bez nje bit će mnogo neugodnija od neliepe. Inteligencijom oplemenjujemo čuvstvo za liepo i dobro, i usavršujemo ukus (...)Bezposličar, bio on bog zna kako liepa lica, bit će svakako neliep, pače i oduran* (Dežman, 1896, 211, 212). U kontekstu svoje utilitarne proze, Dežman će upozoriti na neprihvatljivost afektacije riječima: *Tako se zove, kad se tko pričinja da čuti ili misli, česa ne čuti ili ne misli, ili kad pretjeruje neznatna ili priprosta stanja duše, ili kad se povodi za načini (manirami) ljudi, za koje zna, da su svakomu omiljeli, ter zato gleda, da povodeći se za njimi omili i sam. Afektaciji je svagda družica oholost, gizdost, i nestašica prave naobražnosti; ona se pojavlja na stotine i hiljade načina. Tako će n.pr. biti afektacija, ako u svoj hrvatski jezik miešamo francezke rieči i izreke samo zato, da pokažemo, da umijemo francezki, ili ako, slušajući kakovu muzikalnu produkciju, kod jednoga pogrješnoga glasa stanemo se prevraćati kao da nas na ražnju vrte, ili ako na najneznatniji povod tobože padamo u nesviest, itd* (Dežman, 1896, 217, 218). Opaska u vezi s preuzimanjem stranih riječi vrlo je zanimljiva i sa stajališta autorove domorodnosti te je aktualna u svakom vremenu u kontekstu očuvanja narodnoga jezika, kao sredstva materijalizacije značenja u umjetničkom tekstu. Jezik stoga nije percipiran samo kao čimbenik nacionalnog identiteta, nego kao sredstvo uspostavljanja književnog polja, odnosno književnosti kao autonomnog područja umjetnosti, u okolnostima nejasnih granica između književnosti i politike.

3. Zaključak

U radu je riječ o odgojnoj dimenziji u kontekstu članaka na temu zdravlja i ljepote književnika Ivana Dežmana. Preduvjet izgradnji modernoga društva bila je organizacija sustavnoga odgoja (i obrazovanja). U pogledu proznoga stvaralaštva Ivana Dežmana, vrijedi naglasiti kako je prije svega riječ o jedin-stvenim uradcima koji predstavljaju originalni spoj medicinske problematike i utilitarnosti koja je u skladu s vremenskim okvirom bila usmjerena prema odgoju mladoga građanstva. Ta se osobita društvena skupina, koja se u hrvatsko-me slučaju, tek formirala, odgajala generacijama, tj. prati se kako su autorski napori s početka stoljeća bili usmjereni prvenstveno prema prosvjetiteljskim potrebama, dok je tijekom Dežmanova vremena bilo potrebno učiniti sljedeći korak. Tako će se upravo on postaviti kao ličnost koja će svojim interdisciplinarnim pristupom svoje slušatelje i čitateljsku publiku uputiti u problematiku održavanja vlastite higijene prema uzoru na trendove novoga doba. Također, iz

liječničke vizure upozoravat će ih na određene opasnosti za zdravlje, a postaviti će se i kao korektiv društvenoga života u pogledu shvaćanja različitih normi iz društvenoga života, a koje ulaze u kontekst izvanjskog identiteta pripadnika građanske klase. Progovaranjem o određenim izvanknjiževnim činjenicama, izravno nastoji čitateljskom publici pružiti uvid u stvarnosne prilike te djelovati na potrebu njihova ujedinjenja za nacionalne interese. Osim toga, autor pokazuje visoku razinu poznavanja antičke kulturne povijesti, što literarno isprepliće sa svojom liječničkom djelatnošću tvoreći tako jedinstven stil izražavanja kojim se izvorno medicinska građa na svojevrsan način fabulira, a sve u skladu s izvanknjiževnim i utilitarnim ciljevima razdoblja.

Popis izvora i literature

- Antić, Vinko (1965). *Pisci, Rijeka, Zavičaj*. Rijeka: Matica hrvatska.
- Antić, Vinko i sur. (1988). *Povijest Rijeke*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Barac, Antun (1952). *Hrvatska novela do Šenione smrti*. Zagreb: RAD, knjiga 190, JAZU
- Barac, Antun (1954). *Hrvatska književnost, Od preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga 1, književnost ilirizma. Zagreb: Izdavački centar JAZU.
- Barac, Antun (1968). *Književnost Istre i Hrvatskog primorja* (ur. Vinko Antić). Rijeka – Zagreb: Matica hrvatska.
- Batušić, Nikola (1976). *Hrvatska drama od Demetra do Šenoe*. Zagreb: Matica hrvatska, Zagreb.
- Brešić, Vinko (2014). *Praksa i teorija književnih časopisa*. Zagreb: FFPRESS.
- Brešić, Vinko (2015). *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Zagreb: Alfa.
- Dežman, Ivan (1896). *Izabrani spisi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Dewey, John (1966). *Vaspitanje i demokratija (uvod u filozofiju vaspitanja)*. Cetinje: Obod.
- Frangeš, Ivo (1987). *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb - Ljubljana: Nakladni zavod Matice hrvatske - Cankarijeva založba.
- Mirjana Gross, Agneza Szabo (1992). *Prema hrvatskome građanskom društvu*. Zagreb: Globus nakladni centra.
- Jelčić, Dubravko (1993). *Preporod književnosti i književnost preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jelčić, Dubravko (1997). *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Jelčić, Dubravko (2002). *Hrvatski književni romantizam*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lasić, Stanko (1965). *Roman Šenoina doba (1863. – 1881.)* Rad, JAZU, knj. 341.
- Ledić Jasminka (1999). *Škola i vrijednosti*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Lukežić, Irvin (2007). „Tragom Ivana Dežmana“ *Sušačka revija*, br. 57, str. 45–56.

- Lukežić, Irvin (2019). *U Terpsihorinu hramu*. Rijeka: Gradska knjižnica Rijeka.
- Marković, Franjo (1896). O životu i spisih dra Ivana Dežmana u: *Dr. Ivan Dežman, Izabrani spisi*, Zagreb, str. V–LV.
- Novak. Prosperov Slobodan (1994). *Povijest hrvatske književnosti II (između Pešte, Beča i Beograda)*. Split: Književni krug.
- Pastuović, Nikola (1999). *Edukologija: Integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- Polić, Milan (2002). „Filozofija odgoja i feminizam“. *Metodički ogledi*. god. 10. sv. 1. (61–66).
- Polić, Milan (1993) *K filozofiji odgoja*, Zagreb: Znamen i Institut za pedagoškijska istraživanja.
- Protrka Štimec, Marina (2008). *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanoana u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*. Zagreb: FFPress.
- Stojević, Milorad (1995). „Život i književno djelo Ivana Dežmana“ *Fluminensia*, god. 7. No. 2, str. 1–10.
- Stolac, Diana (1995). Napomene o jeziku liberta Ban Leget Ivana Dežmana. *Fluminensia*, Vol. 7, No. 2. str. 11–16.
- Šenoa, August (1863). „Što je Ivan Dežman ostavio na pismu“ *Vienac*, 46, str. 724–725.
- Šicel, Miroslav (1971). *Pregled novije hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Šicel, Miroslav (1997). *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šicel, Miroslav (2004). *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750–1881)*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Frangješ, Ivo – Živančević, Milorad (1975). *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*. Zagreb: Mladost.
- Pederin, Ivan (2006). *Časopis Vienac i književna Europa*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Vukasović, Ante (1989) *Analiza i unapređivanje odgojnog rada*, Samobor: Zagreb – radna organizacija za grafičku djelatnost.
- Vukasović, Ante (1991). *Obitelj i moralni razvitak mladeži*, Zagreb: Hrvatski pokret za život i obitelj.

New Contributions to the Understanding of Ivan Dežman's Work – Articles on Health and Beauty

Summary

The writer and politician Ivan Dežman (Rijeka 1841 – Zagreb 1873) distinguished himself through his public activities as one of the key figures who significantly influenced Croatia in the nineteenth century. Although he spent most of his life in Zagreb, his legacy also marks the cultural history of his native Rijeka, where he first began to develop patriotic and literary ideas. He was the author of numerous popular science articles as well as a dictionary of medical terminology, making him the first national medical writer. In his literary work, he explored historical poetry, the romantic epic, lyrical and epic poems, and short stories. His literary works were primarily published in the journal *Vienac*, which he also edited following the death of Ivan Perkovac, from 17 April 1871 until 11 May 1872, when he was succeeded by Franjo Marković. The focus of this paper is on Dežman's efforts to educate readers about the necessity of health care. By combining medical practice with a literary mode of expression, he developed a distinct style of communicating medical content within the framework of utilitarian needs and, in particular, the patriotic tendencies of the period.

Keywords: Croatian national revival; Ivan Dežman; *Vienac*; health messages.